

Alt_urban

**Ալտ_ուրբան
քաղաքային
հետազոտությունների
պրակ**

**Alt_urban
Urban
Research
Publication**

urbanlab

Երևան
Yerevan
2 0 2 1

ՀՏԴ 316.334.56:008
ԳՄԴ 60.5+71
Ա 346

Ալտ_ուրբան: Քաղաքային հետազոտությունների պրակ. - Եր.:

Ա 346 urbanlab, 2021.- 288 էջ:

Ալտ_ուրբան քաղաքային հետազոտությունների պրակ

Քաղաքային հետազոտությունների ժողովածուում վետեղված հոդվածների հեղինակներն արժարժում են քաղաքային պարզացման, ինչպես նաև քաղաքային ժառանգության պահպանության խնդիրներ, դրանց լուծումները: Հոդվածները հաղթել են «Ալ_Երևան» ծրագրի շրջանակում 2021 թվականին անցկացված մրցույթում, որը նախաձեռնել ու կազմակերպել են ուրբանլաբը և Երևանի ժառանգության պաշտպանության կոմիտեն:

Alt_urban Urban Research Publication

The authors of the papers included in the urban research publication explore the problems of the urban planning, as well as the preservation of urban heritage, and some practical recommendations. The papers won the competition held in 2021 within the framework of the Alt_EVN project, initiated and organized by the urbanlab and Yerevan Heritage Protection Committee.

ՀՏԴ 316.334.56:008

ԳՄԴ 60.5+71

ISBN 978-9939-1-1352-4

CC urbanlab / «ուրբանլաբ» սոցիալ-մշակութային հիմնադրամ, 2021

Սույն ժողովածուի հրատարակումը հնարավոր է դարձել ժողովրդավարության աջակցման եվրոպական կենտրոնի (European Endowment for Democracy-EED) աջակցությամբ, ուրբանլաբի և Երևանի ժառանգության պաշտպանության կոմիտեի համագործակցությամբ:

Publication of this collection was made possible with support of the European Endowment for Democracy-EED in collaboration with the urbanlab and Yerevan Heritage Protection Committee.

Հրապարակման բովանդակությունը, դրա առանձին մասերում արտահայտված տեսակետները հեղինակներին են և, հնարավոր է, որ չհամընկնեն ուրբանլաբի, Երևանի ժառանգության պաշտպանության կոմիտեի կամ ժողովրդավարության աջակցման եվրոպական կենտրոնի (European Endowment for Democracy-EED) տեսակետների և մոտեցումների հետ: Հրապարակման առանձին գլուխներում արտահայտված տեսակետները պատկանում են դրանց հեղինակներին. արտահայտված մտքերի ամբողջական կամ մասնակի օգտագործումը հնարավոր է պատշաճ հղման դեպքում միայն: Այն պետք է ունենա հետևյալ բովանդակությունը՝ հեղինակի անուն, ազգանուն, հոդվածի վերնագիր, «Ալտ_ուրբան քաղաքային հետապոստությունների պրակ», ուրբանլաբ, Երևան, 2021:

The content of the publication, the opinions expressed in its chapters are those of the authors, and may not necessarily reflect the viewpoints and approaches of urbanlab and/or Yerevan Heritage Protection Committee and/or the European Endowment for Democracy-EED. The viewpoints expressed in the separate chapters of the publication belong to their authors. The full or partial use of the expressed thoughts is possible only with a proper reference. It should have the following content: author's name, surname, title of the chapter/paper, Alt_urban Research Publication, urbanlab, Yerevan, 2021.

Բովանդակություն

- 7 Նախաբան. Քաղաքաշինություն 2 կամ քաղաքային պլանավորում 1.0**
Սարիսատ Պետրոսյան
- 31 Տարածական արդարության մասին. մատչելի բնակարանային տնտեսություն և «հակադարձ գետտո»**
Հեղինե Փիլոսյան
- 57 Շրջարկային ճարտարապետութիւն**
Սոփսէ Տէր Գեորգեան
- 79 Քաղաքաշինական գործունեություն և իրավունք. Գոտևորում և իրավական ռեժիմ**
Բորիս Քոչարյան
- 101 Շարունակելու համար... Կոնդի մասին. Նամակագրություն**
Արեգ Ասատրյան, Սևադա Պետրոսյան
- 167 Երևանի քաղաքային հյուսվածքի ձևափոխությունների պատմությունը**
Աննա Ակտարյան
- 195 Ավտոկայանատեղը, հանրային տրանսպորտը և անձնական պատասխանատվությունը**
Հայկ Զալիբեկյան
- 219 Քաղաքներում բնակելի շենքերի կառուցապատման գնահատման ալգորիթմ**
Մեսրոպ Անդրիասյան
- 245 Հանրային մասնավոր Երևան**
Բեկոր Փափապյան, Շահե Սիմոնյան
- 253 Կանաչ միջանցք՝ Հրավդանի կիրճում**
Թումո ստեղծարար տեխնոլոգիաների կենտրոն
- 259 Համատիրությունների հիմնախնդիրը՝ որպես բնակարանային ֆոնդի կառավարման և պահպանման արդյունավետության գործոն**
Հակոբ Մանուկյան, Վիլեն Մնացականյան

Content

- 20 Preface: City Construction Z
or Urban Planning 1.0**
Sarhat Petrosyan
- 32 A Case for Spatial Justice:
Affordable Housing
and “Reversed Ghettos”**
Heghine Pilosyan
- 58 Contextual Architecture**
Moses Der Kevorkian
- 91 Urban Development Activity and Right:
Zoning and Legal Regime**
Boris Kocharyan
- 137 To Continue...
About Kond: Exchange of Letters**
Areg Asatryan, Sevada Petrossian
- 168 The Layered History of Yerevan:
Transformations of Urban Tissue**
Anna Aktaryan
- 196 Parking, Public Transport
and Personal Responsibility**
Hayk Zalibekyan
- 220 An Algorithm to Evaluate
Urban Residential Developments**
Mesrop Andriasyan
- 246 Public Private Yerevan**
Pegor Papazian, Shahe Simonian
- 254 Hrazdan Gorge: Green Corridor**
Tumo Center for Creative Technologies
- 260 Condominiums and Their Challenges:
Efficiency in the Management
and Maintenance of Housing Stock**
Hakob Manukyan, Vilen Mnatsakanyan

Շրջարկային ճարտարապետություն

Սովսէտ Տէր Գեորգեան

ճարտարապետ, Sill and Sound Architects-ի հիմնադիր

Այս յօդուածը կը վերաբերի ճարտարապետութեան բաղադրիչներէն ամենէն նախնականին՝ շրջարկին¹, կամ քաղաքային շրջարկին: Ինչպէ՞ն շրջարկը կը բանի ստեղծագործական հոլովոյթին մէջ եւ նախագծման տարրեր փոխելու ընթացքին: Այստեղ պիտի կեդրոնացուի յատկապէս քաղաքային բաղադրիչներուն վրայ, ինչքան ալ շրջարկը մարմնաւորէ նախ եւ առաջ ընկերային կացութիւն մը եւ լայն առումով արդիւնքը ըլլայ մշակութային բարդ իրականութիւններու: Ընդհանուր գիծերու մէջ, ըստ Դերիդայի, շրջարկը չունենալով հանդերձ գիտական յղացքի կարգավիճակ, տարրերու ամբողջութիւն մըն է, ընդհանրապէս արտաքին կամ համախոհական, որ հաղորդակցութիւն մը կամ տրամասում (discourse) մը հասկնալի կը դարձնէ:

Շրջարկը, այս հիստուածքը տարրերու եւ շերտերու, կը բնորոշուի ապրող եւ փոփոխող բաղադրիչներով, եւ իր մէջ կը պարունակէ դերերու հերթափոխութեան սկզբունքը: Դերը կը տրուի մերթ տիրականին, մերթ նորին, մերթ ալ անոր, որ գուցէ չկայ այլեւս եւ իր փառքով կը թելադրէ իրերու կազմաւորումը: Որով ճարտարապետական արարք մը, միջամտութիւն մը պարտի մտնել թէ ժամանակային, թէ տարածական կալուածին մէջ, բնորոշուելու համար որպէս շրջարկային:

Շրջարկը լայն է: Հինին շուքը կամ լոյսն է նորին վրայ: Շրջարկը հիմնումի էատարն է, հիմնումներու մակադրումն է եւ կրկնագրային ցանցը: Որով շրջարկը նաեւ բարդումն է անցեալներու, իմացութիւններու: Ասկէ կը բնորոշուի ճարտարապետութիւնը որպէս առկայէն ստեղծումի արարք. շրջարկը կը շնորհէ այդ առկայն: Թովմայ Աքովնացի կը վառնապանէ *creare ex nihilo*-ն (արարումը ոչինչէն), որ կը սահմանէ աստուածային արարումը *facere de materia*-էն (արտադրումը, ստեղծումը նիւթէն, առկայէն, կարելի է ըսել միջա-

* Շրջարկը այստեղ կ'առաջարկուի որպէս context բառի հայերէնը: Եզրը եւ անոր գործածութիւնը, արդէն ոչ անծանօթ այսօր, կու գայ Նարեկացիէն: Բառը իր հոլովներով լիովին կը համապատասխանէ context բառի արդի հոլովումներուն շրջարկային (contextuel), շրջարկում/շրջարկութիւն (contextualization), շրջարկել (contextualize) եւ այլն:

Contextual architecture

Movses Der Kevorkian

Architect, Founder of Sill and Sound Architects

This article deals with the most basic of architectural components; the context or rather, the urban context. How does the context work in the creative process and during the various stages of design? Here, the focus will especially be on the urban components, no matter how much the context first and foremost embodies a social reality and, in a broad sense, is the result of complex cultural realities. In general, according to Derrida, the context, while not having the status of a scientific conception, is a set of elements, generally external or consensual, that makes a communication or a discourse understandable.

The context – the interweavement of elements and layers – is characterized by living and changing components and contains the principle of role rotation. The role is sometimes given to the dominant, sometimes to the “new”, and sometimes to the one who may no longer exist, but one who still dictates the formation of things through its glory; as such, an architectural act or intervention must enter both the temporal and the spatial spheres in order to be characterized as contextual.

The context is wide. It is the old’s shadow or the light on the new. The context is the foundation of the foundation, the juxtaposition of foundations and the palimpsestic network, as such, it is also the compilation of the pasts, and of knowledge. This is where architecture comes into play, as an act of creation from the existing, while the context grants the existing. Aquinas still distinguished between *creare ex nihilo* (creation out of nothing), which defines divine creation, and *facere de materia* (creation or production from material, from the existing, from an environment in a context), which defines human creation. At any rate, writes Giorgio Agamben, the comparison between the act of the architect and that of God already contains the seed of the transposition of the paradigm of creation onto the activity of the artist (Agamben 2009), the artist’s act as a concrete or abstract context.

The context is also narrow. It is the adjacent one, the one on the back side, or the context is even itself when it is the one who dictates; as such, the context removes the act from its isolation, and puts it in a relationship with the one next to it and

վայրեն, շրջարկի մը մէջ), որ կը սահմանէ մարդոց ստեղծածը: «Այսօրհան-դերձ, - կը գրէ Ջորջո Ագամբեն, - ամէն պարագայի ճարտարապետի արար-քին եւ Աստուծոյ արարքին բաղդատութիւնը կը պարունակէ ստեղծումի յարա-ցոյցն դէպի արուեստագէտի գործունեութիւն անդրափոխումի (transposition) ստղմը» (Agamben, 2009): Արուեստագէտի արարքը որպէս գործողութիւն՝ թանձրացեալ (concrete) կամ վերացական շրջարկի մը մէջ:

Շրջարկը նաեւ նեղ է: Քովինս է, ետեփնը կամ Նոյնիսկ ինքզինքն է, երբ թե-լադրող է: Որով արարքը մեկուսացում է կը հանէ, վայն կը դնէ քովինին, քովին-ներուն հետ յարաբերութեան մէջ եւ կ'աշխատցնէ միասին: Այդ յարաբերութիւ-նը որպէս տրամադրիչ (aparatus, dispositif), կը ստեղծէ համարկումի պակա-պան կանոններ: Համարկում հակադրութեամբ, համերաշխութեամբ կամ այլ լեզուներով:

Ինչպէս կը ներկայանայ շրջարկի յղացքը պատմութեան մէջ, եւ ինչպէս կարելի է անիկա սահմանել այսօր: Շրջարկը ներդաշնակութիւն մը կ'ենթադրէ: Քաղա-քային տարրերու անհամատեղելի եւ արտառոց մասշտապները թոյլ կու տան շրջարկը նկատի ունենալ որպէս կայուն տուեալ՝ ճարտարապետական ստեղծա-գործութեան մէջ:

Կ'ունենանք հետեաբար ճարտարապետական արարքներ միատարր շրջարկի մէջ, երբ վերջինս կը ներկայանայ որոշ յայտարարով, կամ բազմա-տարր շրջարկի մէջ ինչ որ արդէն մեր ժամանակակից շրջապատն է:

Կացութիւն եւ շրջարկ

Համարկումը ընթացք է, շրջարկը՝ վիճակ, պիտի ըսէի՝ պատկեր, ինչ որ համարկումը կը դարձնէ փուլային, ժամանակային: Համարկում եւ շրջարկ հաղորդակից անօթներ են եւ մէկէն միւսը անցումը կը կատարուի կաթիլ առ կաթիլ, տարատեսակ միջնորդութիւններով, ներգործոն կամ կրաւորական: Ըսուեցաւ, որ շրջարկը վիճակ է, եւ կը տարբերի կացութեան յղացքէն: Ժուլ Ջասք կը թելադրէ, որ մինչ կացութիւնը կը բնորոշուի այն փաստով, որ մի-ջավայրի որոշ երեւոյթներ հնարաւորութիւնը կու տան գործողութիւններու եւ արարքի, շրջարկը կ'արտայայտէ որոշ չափով պայմաններու ամբողջութիւն մը, որ կը դժուարացնէ, մինչեւ իսկ երբեմն կրնայ սահմանափակել արարքը: Հետեաբար, կոչենք կացութիւն այն պահը, երբ մարդու եւ իր միջավայրին յարաբերութիւնը տեղի կ'ունենայ փոխադարձ արարքով, մինչդէռ շրջար-կը վերապահենք այն յարաբերութեան, որ մարդը կը մշակէ իր միջավայրի պայմաններուն հետ՝ ինչ-որ կրաւորական, անսահմանելի կառուցուածքով: Համարկումը հետեաբար արարքը կը կապէ շրջարկին, կը դարձնէ բաժին մը անկէ, որով կը միանայ Նոյն միջավայրին մէջ տեղ գտած տրամասումնե-րուն, արարքներուն եւ իրականութեան: ճարտարապետութեան շրջարկումը հետեաբար կը ճանչնայ աստիճաններ. շրջարկի պաշտամունքը, օրինակ, կը վանցէ քննական ամեն մտածողութիւն, կը լուծէ ամեն ինքնութիւն: Պատ-մութեան ընթացքին քաղաքային նախագծումը դէմ յանդիման գտնուած է

makes them work together. That relationship as a dispositive creates various rules of integration – integration through opposition, integration through harmony or through other means.

How is the concept of context presented throughout history, and how can it be defined today? Does the context imply a harmony? Do the incompatible and extravagant scales of urban elements allow the context to be considered as a definite given in the architectural work?

This means that we have architectural actions in a homogeneous context, when the latter is presented with a certain statement, or in a multifaceted context, which is generally our present or modern environment.

Situation and Context

The integration is a process, the context is a state, I would say an image, which makes the integration phased, temporal. Integration and context are communicating vessels and the transition from one to the other is made drop by drop, through various mediations, active or passive. It was mentioned that the context is a state and differs from the concept of situation. Joëlle Zask says that while the situation is the fact that some phenomena of the environment give the possibility of actions and deeds, the context expresses a set of conditions to some extent, which complicates and can even restrict action. Therefore, we call the “state” the moment when the relationship between man and his environment is developed by mutual action, while we reserve the context for the relationship that man develops with the conditions of his/her environment, which has a passive, indefinite structure. Integration therefore connects the action to the context, makes it a part of it, by which it joins the discourses, actions, and realities of its own environment. The contextualization of architecture will therefore recognize different degrees. The cult of the context, for example, transcends all critical thinking, and dissolves every identity. Throughout history, urban design has been confronted with some of the currents of over-contextualization, a phenomenon that is characterized by a complete alignment with the conditions of the context, not only with its stylistic heritage, but also with a wide range of postmodern approaches, with a worn-out and vicious circle of the act vs context discourse. In the mid-twentieth century, architects Peter Eisenman, Rem Koolhaas, and others made a breakthrough in the notion of context, based largely on studies of Derrida’s semantics. Urban design, through the communication of symbolism and the signs it creates, seeks to achieve a deeper understanding of the urban environment discourse; to understand the rich system of metaphor, rhetoric, uncertainty, and metonymy.

Therefore, an essentially experimental action works by adjusting the situation’s conditions, with some changes, and not by adapting them completely. Here is the characteristic force of the modern action in its contextualization. To consider the context, to work in and with it, but with some distance, with some rejection, with dephasing, with the opposed integration. Krikor Beldian writes: “The contemporary

գերշրջարկումի որոշ հոսանքներու, երեւոյթ մը, որ կը բնորոշուի որպէս ամբողջական հասասարեցում շրջարկի պայմաններուն, ասոր ժառանգութեան, եւ լայն առումով հետարդիական մղումներով, արարք-շրջարկ յոռի եւ մաշած շրջանակի տրամասումներով: Ի տես այս երեւոյթին, քսաներորդ դարու կեսերուն ճարտարապետներ Փիթըր էյվընմէն, Ռեմ Քուլիաս եւ ուրիշներ բեկում մը մտցուցին շրջարկի հասկացութեան մէջ՝ հիմնուելով առաւելաբար Դերիդայի նշանագիտութեան շուրջ կատարած ուսումնասիրութիւններով: Քաղաքային նախագծումը, նշանագիտութեան եւ անոր ստեղծած նշաններու հաղորդակցութեան ընդմէջէն, կը փորձէ հասնիլ քաղաքային միջավայրի աւելի խոր տրամասումի մը ըմբռնումին՝ հասկնալու փոխաբերութեան, հռետորական երանգի, անորոշութեան, փոխանունութեան հարուստ համակարգը:

Հետեւաբար, էապէս փորձառական արարք մը կը բանի կացութեան պայմաններու ճշգրտումով, որոշ փոփոխութեամբ, այլ ոչ թէ անոնց լիովին յարմարելով: Այստեղ է ժամանակակից արարքին բնորոշ ուժը՝ իր շրջարկայնութեան մէջ. նկատի ունենալ շրջարկը, բանիլ անոր մէջ, բայց որոշ հեռաորութեամբ, որոշ մերժումով, տարընթացութեամբ, հակադրուած համարկումով: Գրիգոր Պըլտեան կը գրէ. *«Ժամանակակիցը իր մէկ ոտքը ունի դրած անցեալին մէջ, իսկ միւրը ներկային, տեսակ մը շարունակուող ներկայի: Անոր սահմանները խորքին մէջ մեր իսկ սահմաններն են: Քննարկողն ու քննուողը կից են իրարու այն իմաստով որ կը պատկանին նոյն ժամանակին, ասոր բովին, ասոր երկայնքին յայտնուած արարքներու եւ երկերու, որոնք քննուող նիւթն են քիչ թէ շատ ներկայ քննուողի հորիզոնին»* (Պըլտեան 2017) :

Համարկումը ներկայի եւ անցեալի յարաբերութիւններու ամբողջութիւն մըն է եւ չի դադրիր համարկում սեպուելէ նոյնիսկ երբ կը հակադրուի շրջարկին, անոր ժամանակին: Ինչպէն կը բնորոշուի այս հակադրութիւնը, եւ ինչ է մերժումը շրջարկին. քննել վայն մերժելու կամ անկէ հեռաորութիւն մը պահելու պայմանը, միեւնոյն ատեն արարքին տալով ժամանակակիցի բնորոշում մը. ժամանակակից միջամտութիւն մը հեռանալով տեսանելի տարածքէն: Ըլլալ որոշ չափով *հիմա*, եւ ոչ ամբողջովին *այստեղ*. որով ժամանակակցութիւնը միայն ժամանակային հանգամանք մը չէ, այլ նաեւ տարածական. խնդիր ոչ միայն նոյն ժամանակը բաժնետուն, այլ նաեւ նոյն վայրը բաժնետուն կը վերաբերի: Ոչ միայն *ժամանակակցի*, այլ նաեւ *տարածակցի*, *վայրակցի* պիտի ըստի: Բայց ինչ կշռական հատումով: Այստեղ է յարակարծիքը համարկում-շրջարկին:

Ասատուր Պլտիկեանի գծանկարները ուսանելի կալումած մը կը բանան շրջարկի մերժումին, անկէ հեռացումին, անոր վերացարկումին կամ անտեսումին ուղղութեամբ: Ինչպէն Ասատուր իր ու-թոփոսին մէջ կու տայ մանրամասն վայրութիւն մը, անվայրութեան մէջ ժամանակակցութիւն մը: Գործերուն տեսողական պատրանքին ետին կայ տարածամ պատկերներու, միջամտութիւններու տարածական եւ ժամանակային զուգարդիպում մը, որով անոնք կը դառնան իրար ժամանակակից, եւ կը կարողացուին, կը յստականան միայն Ասատուրի գտած, պատկերած, նշած մէկ պահուն: Պըլտեան կ'արձանագրէ.

has one foot in the past, and the other in the present, a kind of continuing present. Its borders are in reality our own borders. The examiner and the examinee are adjacent in the sense that they belong to the same time, to its influence, to the actions and works that appear alongside it, which are the subject of the examination more or less on the horizon of the present examinee.” (Beledian 2017).

Integration is a whole of relations between the present and the past, and does not cease to be considered an integration, even when it is opposed to the context and to its time. How is this opposition defined, and what is the rejection of the context? Let us examine the condition of rejecting the context or keeping a distance from it, at the same time giving the action the attribute of the contemporary – a contemporary intervention, while keeping a distance from the visible space, to be to some extent in the now, and not completely here. As such, contemporariness is not only a temporal circumstance, but also a spatial one. The problem is not only about sharing the same time, but also about sharing the same place, so not only to be contemporaneous, but also to “con-spacious”. But to what extent? Here’s the paradox of integration-context.

Assadour Bezdikian’s lithographs open an instructive estate for the context’s rejection, removal, abstraction, or neglect. How does Assadour give a detailed place-space in his utopia, a contemporariness in his non-space? Behind the visual illusion of the works there is a spatial and temporal coincidence of timeless images and interventions, by which they become contemporary with each other and are read and clarified only in the moment that Assadour finds, depicts, and marks them. Beledian notes: “A general movement in the image, takes things, the earth, the sky, moves them, erases them, deprives them of all form and name. Stains, forms of small clouds, fragments, segments, strips of different colors, always uneven, upside down, never in geometric regularity, as the folds of lands are, that remind us of homeless, uninhabited places, no man’s lands, where no man knows what calamity has transformed the places into nothing, and the people into nobodies. Man, this nobody. The image of the place, is the place of the insignificant. This is the domination of erasure; metallic, earthy, of burnt shades, sometimes harsh and sour, sometimes full of white.”

Պատկեր 1. Ասատուր, p'trifications, 1988:

Figure 1. Assadour, P'trifications, 1988

«Պատկերին մեջ ընդհանուր շարժում մը բաները, հողը, երկինքը կը տանի, կը տեղափոխէ, կ'աւրէ, կը սրկէ ամէն ձեւէ եւ անունէ: Բիծեր, ձեւի ծուէներ, հատուածներ, կտորտանք, տարբադադիր գոյներու երիզներ, միշտ անհասարար, վերիվայրող, երբէք երկրաչափական կանոնաորութեամբ, ինչպէս կ'ըլլան հողերու ծալքաորումները, կը յուշեն անտէր, անմարդաբնակ տեղեր, ո՞ր man's land-եր, ուր մարդ չի գիտեր թէ ինչ աղէտ տեղերը դարձուցեր է ոչինչ եւ մարդիկը վերածեր է ոչ-ոքի: Մարդը այս ոչ-ոքը: Վայրանկարը չնչնի տեղը: Ջնջումին տիրակալութիւնն է, մետաղային, հողային, այրած երանգներու, մերթ քիրտ ու թթու, մերթ ալ ճերմակով լեցուն» (Պըլտեան, 2021):

Երեք մերժում

Նկատի ունենանք երեք պարագայ, ուր շրջարկէն հեռաորութիւնը կամ մերժումը կը մարմնաւորուի տարբեր ձեւերով:

ա) Շրջարկի բազմատարրութիւնը, ինչպէս ըսուեցաւ, խառն միջավայր մը կը պարզէ որեւէ միջամտութեան համար: Տարատեսակ թեքումներ (techniques), ոճեր, հինի ու նորի բախումներ, հայեցակարգի խնդիրներ, շրջարկը կը դարձնեն անիշխան միջավայր մը, ուր համարկումի տարրական պայմանները ապահովուած չեն: Հետեաբար որեւէ միջամտութիւն ձեւով մը կ'աւելցնէ բազմատարրութեան աստիճանը, միաւորներու միջեւ յարաբերութիւնները դարձնելով ալ աւելի պատահական, անհաստատ: Շրջարկը հարկադրանքներու այս ամբողջութիւնը, այստեղ սահման կամ եկրաքար չունի, եւ իր իսկ քայքայումն է, որ կը վկայէ: Սահմանի չգոյութիւնը կը դնէ արարքը անորոշ տարածքի մը մէջ, ու արարքը ինքնին կը ստուերտուէ սահմանային որեւէ հասկացութիւն:

Ըսուեցաւ, որ այստեղ դժուար է գտնել համարկումի տարրական պայմաններ, ինչ որ իրերու միջեւ յարաբերութիւններու անորոշ լեզու մը կը ստեղծէ: Առկային եւ նորին, շրջարկի վանապան տարրերու միջեւ կը բանի համակարգային անիշխանութիւնը, անառնչելին: Յարաբերումի բացակայութիւնը եւ հաղորդակցութեան խախտումը արարք-շրջարկ յղացքները կը դնէ իրարմէ անկախ կալուածներու մէջ: Ռեմ Զուլիաս, ժամանակակից հոլլանտացի ճարտարապետ եւ տեսաբան, անըմբռնելի շրջարկի մը մէջ միջամտելու անկարողութիւնը կը հասցնէ շրջարկի ամբողջական ժխտումին, ուրացումին, այսինքն՝ նաեւ անոր հակադրութեան, ընդդիմութեան: Զուլիաս կը թելադրէ, որ շրջարկի անըմբռնելիութիւնը պատմութեան բացակայութիւնն է. քաղաքային տարածքներու ծաւալումը եւ ասոնց տարատեսակ բազմապատկումը, տեսարաններու եւ խորապատկերներու ջնջումը, եսթակառուցուածքներու մասշտապներէ դուրս աճումը, միկչեւ իսկ կենսոլորտի աղէտը, կը վկայեն վայրի կորուստը, շրջարկի քանդումը: Զուլիաս կը դիմէ գրելուն. *«Ուլեցի կերտել, -որպէս գրող- տարածք մը, ուր վերջապէս կրնամ աշխատիլ որպէս ճարտարապետ»* (Զուլիաս, 1993):

բ) Երկրորդ պարագան կը ծնի Զուլիասի այս յղացքէն: Գրել տարածքը,

Three rejections

Let us consider three cases wherein the distance from or rejection of the context are embodied in different ways.

a) The diversity of the context, as mentioned, creates a mixed environment for any intervention. Various techniques, styles, clashes of old and new, problems of strategies, transform the context into an anarchic environment where the basic conditions of integration are not provided. Consequently, any intervention, at some point increases the degree of diversity, making the relationship between the units even more random, unstable. The context, the totality of these constraints, has no boundaries here and testifies to its own decay. The absence of a boundary places the action in an uncertain area and the action itself overshadows any notion of boundary.

It is difficult to find basic conditions of integration here, which creates an uncertain language of relations between things. There is systemic anarchy and irrelevance that works between the existing and the new and the various elements of the context. Lack of relationship and disruption of communication puts the act-context concepts into independent estates. Rem Koolhaas, a modern Dutch architect and theorist, explains the inability to intervene in an incomprehensible context by the complete denial of and opposition to the context. Koolhaas dictates that the incomprehensibility of the context is the lack of history. The expansion of urban areas and their diversified multiplication, the erasure of scenes, landscapes, the expansion of infrastructure, and even the climate catastrophe, testify to the loss of space, the absence of context. Koolhaas turns to writing: "I wanted to construct – as a writer – a terrain where I could eventually work as an architect." (Koolhaas, 1993).

b) The second case is based on the above-mentioned concept by Koolhaas. To write the space, to write the topography of the dismantling urban environment and its context, to reach a nucleus from which new and clear relationships are born with, perhaps first of all, the invisible sites. As such, architecture is freed from construction and is demolished, emptied from the inside, excavated. The city grows not with its built-up parts, but with empty, open cubes and volumes. Every architectural work itself becomes a context, a focal point, rejecting Genius Loci as the spirit of places, the former identity of places, as the basis of the architectural phenomenology that governs the ancient relationship between people and the environment. The criteria for living in a place are no longer its perception, recognition, and characterization, but the ability to layer, to perceive the signs, to read the cultural, social, economic, geological or weather conditions and to turn them into a context. Here, the approach is characterized by the fragmentation of the context, the dismantling of stereotypes and ancient principles, the separation by which the concept of the context is deconstructed and redefined on the basis of scattered signs and elements. Peter Eisenman, an American architect and theorist, creates by deconstructing traditional architectural approaches. According to Eisenman, man in his diverse and often anarchic context can no longer act according to classical rules, and therefore the

տեղագրել կազմաբանդուող քաղաքային միջավայրն ու շրջարկը, հասնիլ կորիզի մը, որմէ կը ծնին նոր յարաբերութիւններ ընտրեալ, գուցէ առաջին հերթին աներեւոյթ կայքերու հետ: Որով ճարտարապետութիւնը կերծ կ'ըլլայ կառուցումէ եւ կը շինաթափուի, կը դատարկուի ներսէն, կը փորուի. քաղաքը կը մեծնայ ոչ թէ իր կառուցուած մասերով, այլ պարապ, բաց խորանարդներով, ծաւալներով: Իւրաքանչիւր ճարտարապետական արարք կը դառնայ ինքնին շրջարկ, կիպակէտ, կը մերժէ ամենողական Genius Loci-ն որպէս վայրերու ոգի, վայրերու երբեմնի ինքնութիւն, որպէս հիմք ճարտարապետական երեւութաբանութեան, որ կը կառավարէ հինէն եկող մարդոց եւ շրջապատի միջեւ յարաբերութիւնները: Վայրը ապրելու չափանիշերը՝ անոր ընկալումը, ճանաչումն ու բնորոշումը չեն այլեւս, այլ շերտաւորելու ունակութիւնը, նշաններու ըմբռնումը, մշակութային, ընկերային, տնտեսական, երկրաբանական կամ եղանակային պայմաններու ընթերցումը եւ անոնցմով շրջարկ մը կառուցելու նախանձայնողութիւնը: Այստեղ մօտեցումը կը բնորոշուի առկայ շրջարկի տրոհումով, կարծրատիպերու եւ հնադարեան սկզբունքներու կազմաբանումով, պատորոշումով, որով կ'ապակառուցուի շրջարկի յղացքը, եւ նորովի կը սահմանուի անիկա՝ ցրուած նշաններու եւ տարրերու հիման վրայ: Փիթըր Այվընման, ամերիկացի ճարտարապետ եւ տեսաբան, կը ստեղծէ մասնատելով ճարտարապետական ամենողական մօտեցումները: Ըստ Այվընմանի, մարդս իր բազմաբնոյթ եւ յաճախ անիշխան շրջարկին մէջ չի կրնար այլեւս գործել դասական կանոններով, եւ ըստ այդմ, պէտք է կասկածի տակ դնել ծագման եւ միութեան հասկացութիւնները՝ ապատագրելու ճարտարապետութիւնը ամենողական բնապանցութենէն, Դերիդայի բառերով՝ «ներկայութեան բնապանցութենէն» (m: taphysique de la pr: sence), ճարտարապետական գործի դասական իտէալներէն, այսինքն՝ «անժամանակ, իմաստալից եւ ճշմարիտ»: Ահա Քուլիասի հարցումը, որ այստեղ յստակ կը դառնայ. ինչպէս մտածել ճարտարապետութիւնը, տարածքներու շարունակական մայրաքաղաքացումի լոյսին տակ: Ինչպէս շրջարկել միջամտութեան պահը՝ սրընթաց փոփոխութեան եւ կայքերու հերթափոխութեան պայմաններուն:

գ) Շրջարկի միատարրութեան պարագային, երբ պայմանները թոյլ կու տան, ճարտարապետական միջամտութիւն մը կրնայ հակադրուիլ միատարրութեան, ստեղծելով համարկումի երրորդ կարելիութիւն մը, որ կը բնորոշուի անոր հակադրութեամբ եւ ընդդիմութեամբ: Այստեղ նոյներու այլութիւն մը կամ տարբերակում մը կեղծ յղացքներու կրնայ առաջնորդել: Նմանակումը մօտեցումներու խառնակեցութիւն մը կը գոյացնէ, եւ միջամտութիւնը անկարող կ'ըլլայ յստակ լելու գտնել միջավայրին հետ: Հետեւաբար առկայ շրջարկը իր լայն գիծերուն մէջ վերացարկումի ենթարկելով եւ բոլորովին նոր յղացքով մը անոր հակադրուելով, միջամտութիւն մը կրնայ յարաբերութիւններու նոր ուղի մը բանալ, նոր ցանց մը ստեղծել: Խօսքը այստեղ կը վերաբերի յատուկ ու միակ միջամտութեան մը, որ կը հիմնուի քաղաքի իմաստաբանական վերլուծութեան վրայ, կը կտն առկայ միջավայրի յատկանիշերը, կը բանաձեւէ պանոնք, եւ կը փորձէ գտնել երկխօսութեան նոր կարելիութիւններ, հիմնուած քաղաքի կամ միջավայրի նոր գործածութեան

notions of origin and union must be questioned in order to liberate architecture from traditional metaphysics, in Derrida's words, from "the metaphysics of the presence", i.e. to liberate from the classical ideals of architectural work, which are "timeless, meaningful, and true." Here is where Koolhaas's question becomes clear. How to think of architecture in the light of the continuous "metropolization" of territories? How to catch the moment in the conditions of rapid change and site rotation?

(c) In the case of context homogeneity, when conditions permit, an architectural intervention may oppose the homogeneity, creating a third possibility of integration by contrast. There can be no otherness in this homogeneity, and the variations of the same can lead to false notions. The imitation creates a confusion of approaches, and the intervention is unable to establish a clear language with the environment. Therefore, by the abstraction of the existing context in its broad lines and by opposing it with a completely new concept, an intervention can open a new way of relations, and create a new network. It refers to a specific and unique intervention that is based on a semantic analysis of the city, an intervention that refines the features of the existing environment, formulates them, and tries to find new possibilities for dialogue based on a new use of the city or environment. Today, many ancient cities are confronted with this reality, and each architect builds his or her own understanding of the old or the homogeneous.

This circumstance also presents an inverted picture, which is the introduction of the old in a contemporary or diversified environment. Let's take the newly built St. Anna Church in Yerevan as an example. In the center of the city, on a congested junction, there is a building with the precision of a mould that disregards its surroundings so much so, that it looks like it is on the slope of an uninhabited medieval mountain. Here we have a construction that is opposed to the context, which does not emit a contemporary spirit in a dilapidated environment but rather blows the dead spirit of the Middle Ages on the contemporary city. This is the scene. There is a church on Abovyan Street, with a huge Soviet apartment building in its dire condition just behind it, like a background. Here it becomes clear that the church and the people speak different languages, with different vocabulary and signs, they live in different realities.

The main feature of any modern structure should be the ability to adapt to its surroundings, to take on the problems of the environment, and to give them the most appropriate solutions. It does not matter if it is a church or any other structure. Architect historian Kenneth Frampton has a chapter called "The monumentalization of the vernacular" in his *History of Modern Architecture* book, where he speaks about the continuous monumentalization of classical forms; this is applied in Armenia with alarming proportions. This phenomenon is naturally also seen everywhere, it is not Armenia's monopoly. The Armenians of the Diaspora also suffer from this phenomenon, regardless of how much we sometimes believe that the "experiencing the foreign" will give the Diasporas a positive digression from the image of the traditional.

մը վրայ: Բավմաթի հին քաղաքներ այսօր դեմ յանդիման կը գտնուին այս իրականութեան եւ իւրաքանչիւր ճարտարապետ իր հասկացողութեամբ կը կառուցէ: Ինչպէս կամ միատարրին հետ հաշուի չստելու իր տրամատումը:

Այս հանգամանքը շրջուած պատկեր մըն ալ կը ներկայացնէ, որն է ժամանակակից կամ ոճային տարատեսակ միջավայրի մը մէջ հինի ներմուծումը: Առնենք Երեւանի Նորակառոյց Սուրբ Աննա եկեղեցին. քաղաքի կեդրոնին, այդ խճողուած հանգոյցին վրայ կաղապարի ճշգրտութեամբ բազմած է կառոյց մը, որ իր շրջապատը այնքան կ'արհամարհէ, որ կարծես միջնադարեան անբնակ լեռան մը լանջին կառուցուած ըլլար: Ահա շրջարկին հակադրուած կառոյց մը, որ ոչ թէ ժամանակակից ճիչ մը կ'արձակէ հնամաշ միջավայրի մը մէջ, այլ միջնադարու մեռած շունչը կը փչէ այսօրուան քաղաքին վրայ: Ահա տեսարանը. Աբովեան փողոցին վրայ կ'երեւի եկեղեցի մը, իսկ ճիշդ ետեւը, իբր խորապատկեր սովետական հսկայական բազմաբնակարան շէնք մը իր խարխլած վիճակին մէջ. այստեղ կ'անդրադառնանք որ եկեղեցին եւ ժողովուրդը կը խօսին տարբեր լեզուներով, տարբեր բառապաշարով եւ նշաններով. անոնք կը գտնուին տարբեր իրականութիւններու մէջ:

Ժամանակակից կառոյցի մը հիմնական յատկանիշը իր շրջակայ տեղանքին յարմարելու, շրջապատի խնդիրները իր վրան առնելու, անոնց առաւելագոյնս պատշաճ լուծումներ տալու կարողութիւնն է: Ինչ փոյթ՝ եկեղեցի է կամ որեւէ այլ կառոյց: Ծարտարապետութեան պատմաբան Քենէթ Ֆրամթոն ունի "The monumentalization of the vernacular" վերնագիրով գլուխ մը արդի ճարտարապետութեան պատմութեան վերաբերող իր աշխատութեան մէջ, ուր կը ներկայացնէ դասական ձեւերու կոթողումը արդի ճարտարապետութեան մէջ. ասիկա տազնապալի համեմատութիւններով կը կիրարկուի այսօր Հայաստանի մէջ: Երեւոյթ մը, որ քիչ մը ամէն տեղ է անշուշտ, եւ Հայաստանի մենաշնորհը չէ: Տեղը չէ հոս մանրամասնելու թէ ինչո՞ւ Սփիւռքի հայութիւնն ալ կը տառապի այս մօտեցումէն, ինչքան ալ երբեմն ենթադրուի, որ օտարին հետ շփումը ամանդակակնի պատկերէն դրական շեղում մը շնորհած ըլլայ սփիւռքահայուն:

Երեւանի պարագան

Վերի բաժնին մէջ շրջարկը նկատի ունեցանք որպէս առաւել կամ նուազ կայուն տուեալ, կամ վանգուած, որ կը թելադրէ երկխօսութեան յատուկ կանոններ, որոնց հետ հաշուի չստելու է որեւէ անձ որեւէ քաղաքային միջամտութեան պարագային:

Անկախութեան տարիներու Երեւանի քաղաքային նախագծումը, անլի լաւ է ըսել՝ քաղաքային նախագծման բացակայութիւնը, շրջարկին տուած է վերը նշուած անիշխան կարգավիճակը: Տրուած ըլլալով, որ Երեւան քաղաքը առաւելաբար սովետական արտադրութիւն մըն է՝ մեծաւ մասամբ արդէն գոյացած քաղաքային միջավայրով, անկախութեան շրջանին շրջարկի կարգացումը տեղի ունեցաւ մի քանի ուղղութիւններով:

Yerevan: a case study

In the above section we dealt with the context as a more or less stable given, as in being a mass that dictates rules of dialogue that one must take into account in the event of any urban intervention.

The urban design of Yerevan, or rather, the absence of urban design, during the years of independence gives context its anarchic status. Given that the city of Yerevan is a predominantly Soviet production, with a largely pre-existing urban environment, the development of the context during the independence period took place in several directions.

It is not just a matter of spatial planning; and spatial planning cannot replace what the context should contain as a legacy of social strata, history, memories, and all the familiar and unfamiliar elements that make up the spirit, the name, and the image of the city. An image that is not only two-dimensional or three-dimensional, but also a meta-image and as such essential for understanding the identity of individuals in a given city.

Independence inherited an already established city, wherein the government was able to focus its interventions only where it was possible, leaving a mark even on areas that were thought to be part of a stable urban context. The aim here is not to point out the success or failure of these interventions in the healthy formation of the urban environment, but to analyze the rules of their integration into the existing environment, the ability to speak the language of the city and to understand its signs. Umberto Eco dictates that semiotics can be considered the science that operates cultural phenomena as if they were systems of signs (Eco, 1972). The analysis will be based on the logic of Roland Barthes's article "sémiologie et urbanisme" (semiotics and urbanism), according to which "one who seeks to sketch the semiotics of the city, must be a semiologist, geographer, historian of urban planning, architect, and at the same time probably a psychoanalyst." (Barthes, 1985).

It is therefore possible to briefly distinguish three cases.

a) Projects at the concept phase in the Soviet period.

In this case we are dealing with the corrupt economic system of government from the independence period that is still in operation. Architecture and urban design act as leverage for the political machine. Therefore, urban policy, better to say urban politics, dictates a new political environment, to govern the society, to direct, and to oppress, with ideological agendas. The Northern Avenue, the Main Avenue (between Arami and Puzanti streets), the Firdus District, etc. are neighborhoods manifesting what we can call an institutional architecture, which form a network of state-level urban governance and are developed independently and without the active participation

Խօսքը այստեղ միայն տարածական նախագծման մասին չէ, եւ տարածական նախագծումը չի կրնար փոխարինել այն, ինչ որ շրջարկը իր մէջ կը պարունակէ որպէս ժառանգութիւն ընկերային շերտերու, պատմութեան, յիշողութիւններու, եւ այն բոլոր ծանօթ-անծանօթ տարրերուն, որոնք կը կազմեն քաղաքի ոգին, անունն ու պատկերը: Պատկեր մը, որ ոչ միայն երկչափ կամ եռաչափ է, այլ նաեւ մտապատկեր է եւ հիմնարար նշանակութիւն մը ունի հասկնալու համար տուեալ քաղաքի անհատներու ինքնութեան ձևաւորումը:

Ըստեցաւ, որ անկախութիւնը ժառանգեց արդէն գոյացած քաղաք մը, որով կառավարական մարմիններ կարողացան կեդրոնացնել իրենց միջամտութիւնները միայն հոն, ուր կարելի է իրենց շուքը ձգելով նոյնիսկ այն տարածքներուն վրայ, որոնք սկզբունքով մաս կը կազմեն քաղաքային կայուն շրջարկին: Այստեղ նպատակը ոչ այնքան մատնանշելն է այս միջամտութիւններու յաջողութիւնը կամ ձախողութիւնը քաղաքային միջավայրի առողջ կազմաւորումին մէջ, որքան վերլուծել առկայ շրջարկին անոնց համարկումի կանոնները, *քաղաքի լեզուով* խօսելու եւ քաղաքի նշանները հասկնալու ունակութիւնը: Ումբերտո էկո կը թելադրէ, որ նշանագիտութիւնը կարելի է համարել այն գիտութիւնը, որ կ'աշխատցնէ մշակութային երևույթները, կարծես անոնք նշաններու համակարգեր ըլլային (ECO, 1972): Վերլուծումը պիտի կատարուի հետեւելով Ռոլան Բարտի «*sémiologie et urbanisme*» («*Նշանագիտութիւն եւ քաղաքային նախագծում*») յօդուածի տրամաբանութեան, ըստ որուն «*Ան, որ պիտի ուզէ ուրուագծել քաղաքի նշանագիտութիւնը, պէտք է ըլլայ միեւնոյն ատեն նշանագէտ (նշաններու մասնագէտ), աշխարհագրագէտ, քաղաքային նախագծման² պատմաբան, ճարտարապետ եւ հաւանաբար հոգեվերլուծաբան*» (Բարտ, 1985):

Կարելի է հետեւաբար հակիրճ առանձնացնել երեք կալուածներ:

ա) Սովետական շրջանին նախագիծի կարգավիճակին մնացած ծրագիրներ:

Այստեղ կը գործէ մինչ այսօր անկախութեան շրջանի կառավարական շրջանակներու տնտեսական փտած համակարգը: ճարտարապետութիւնը եւ քաղաքային նախագծումը կը բանին որպէս լծակ ի սպաս քաղաքական մեքենային, քաղաքային (աւելի լաւ է ըսել՝ *քաղաքական*) նոր միջավայր մը թելադրելու, հասարակութիւնը ղեկավարելու, ուղղորդելու, ձևշէլու, գաղափարախօսական ինչ որ յատուկ օրակարգով: Հիւսիսային պողոտայ, Գլխաւոր պողոտայ, Ֆիրդուսի թաղամաս եւ այլն: Այս թաղամասերը, որպէս ամբողջութիւն մը հաստատութենական ճարտարապետութիւններու կը կազմեն պետական մակարդակի քաղաքային ղեկավարման ցանց մը եւ կը գոյանան առանց հասարակութեան գործուն մասնակցութեան եւ կրնան կոչուիլ, ըստ Ֆուքոյի՝ տրամադրիչներ. ասոնց գործառոյթն ու պաշտօնն է, կառավարել հասարակութիւնը՝ որոշ չափով թաքնուած օրէնսդրական միջոցներով: Ֆուքո կը գրէ. «*Այն, ինչ որ կը փորձէմ առանձնացնել այս անուանումին տակ, էապէս տարասեռ ամբողջութիւն մըն է, որ կը բարկանայ տրամասումներէ, հաստատութիւններէ, ճարտարապետական համալիրներէ,*

of society, which can be called, according to Foucault an “Apparatus”. The function and the role of the apparatus is to govern the society under some hidden legislation. Foucault wrote: “What I’m trying to single out with this term is, first and foremost, a thoroughly heterogeneous set consisting of discourses, institutions, architectural forms, regulatory decisions, laws, administrative measures, scientific statements, philosophical, moral, and philanthropic propositions – in short, the said as much as the unsaid. Such are the elements of the apparatus. The apparatus itself is the network that can be established between these elements...

... by the term “apparatus” I mean a kind of a formation, so to speak, that at a given historical moment has as its major function the response to an urgency. The apparatus therefore has a dominant strategic function...

... I said that the nature of an apparatus is essentially strategic, which means that we are speaking about a certain manipulation of relations of forces, of a rational and concrete intervention in the relations of forces, either so as to develop them in a particular direction, or to block them, to stabilize them, and to utilize them. The apparatus is thus always inscribed into a play of power, but it is also always linked to certain limits of knowledge that arise from it and, to an equal degree, condition it.” (Foucault, 1994).

Պատկեր 2. Տեսարան Աբովյան փողոցէն դէպի նորակառոյց Հայրապետական երևանեան նստավայրը [Լուսանկարը՝ Մովսէս Տէր Գեորգեանի]:

Figure 2. View from Abovyan Street to the newly built patriarchal Yerevan residence. Photograph by the author.

կանոնադրական որոշումներ, օրենքներ, վարչական միջոցներ, գիտական հաստատումներ, փիլիսոփայական, բարոյագիտական և մարդասիրական առաջադրանքներ. մեկ խօսքով՝ ըստածե, ինչպես նաև չըստածե: Ահա տրամադրիչին տարրերը: Տրամադրիչը ինքնին կազմուած ցանցն է այս տարրերուն միջե: «Տրամադրիչ» ըսելով կը հասկնամ տեսակ մը, ըսենք, կազմաւորում, որուն մեծագոյն դերը՝ տուեալ պահի մը, հրատապ կացութեան մը դիմակայելն է: Տրամադրիչը, ուրեմն, ունի ռազմավարական տիրական դեր մը: Ըսի, թէ տրամադրիչին բնոյթը էապէս ռազմավարական է, ինչ որ կը նշանակէ, թէ հոս կը խօսինք ուժերու յարաբերութիւններու որոշ ձեռնաձումի (manipulation) մը մասին, տրամաբանուած եւ համաձայնեցուած միջամտութեան մը մասին, որ կը միտի այդ ուժերը որեւէ ուղղութեամբ տանելու, կամ արգելակելու, կամ կայունացնելու, կամ գործածելու պանոնք: Տրամադրիչը ուրեմն միշտ ներգծուած է ուժերու խաղի մը մէջ, բայց նաև միշտ կապուած է իմացութեան ելրաքարերու, որոնք իրմէ ծնելով, նոյնքան ալ պայն կը պայմանաւորեն: Այս է տրամադրիչը ուժերու յարաբերումի ռազմավարութիւն մը- որ կը պայմանաւորէ իմացութեան տեսակներ, եւ պայմանաւորուած է անոնցմով» (Ֆուբո, 1994):

Ահա պարագաներ, երբ քաղաքը կառուցողներու և բնակիչներու միջեւ նշանակութիւններու փոխըմբռնումի միջոցով գոյացող հաղորդակցութեան գործընթացը պարզապէս անհնար կը դառնայ: Ճիշդ է, որ քարտէսի վրայ միշտ ալ կարելի է կցել երկու տարբեր, անկապ թաղամասեր, պանոնք սեպել հարեաններ. բայց հարկ է անդրադառնալ այդ հակամարտութեան կարեւորութեան, որ կը ծագի քաղաքի նորօրեայ գործառնոյթներուն եւ անոր պատմութեան իմաստաբանական բեռին միջե: Բարտ կ'արձանագրէ. «Ճատ հեշտ է փոխաբերութեամբ խօսիլ քաղաքի լեզուէն, ինչպէս կը խօսինք սինեմայի կամ ծաղիկներու լեզուէն: Իսկական գիտական ոստումը կրնայ կատարուիլ, երբ որ կարենանք խօսիլ քաղաքի լեզուէն, առանց փոխաբերութեան»: Հետեւաբար, հարկ է հաւաքագրել եւ համակարգել տուեալներ, որոնք ոչ միայն կը վերաբերին քաղաքի հոգեբանական, ընկերային, աշխարհագրական կալուածներուն, այլ խորհրդանշականին: Խորհրդանշական ըսելով, Բարտ նկատի ունի անցումը փոխաբերութենէն վերլուծութեան, նշանակութիւններու նկարագրութեան, եւ այստեղ է, որ նշանագիտութիւնը կրնայ նոր լոյս սփռել քաղաքային գիտութիւններուն վրայ:

բ) Կցակառոյցներ, առկայ շինութիւններու վրայ կամ անոնց կողքը անլցած ծաւալներ:

Ահա ոլորտ մը, ուր ոճային, այսինքն, լայն առումով՝ լեզուական անյարիրութիւն մը կը տիրէ առկայ կառոյցին եւ կցուածին միջեւ, այսինքն, առկայ շրջարկին եւ միջամտութեան: Այստեղ հեշտութեամբ կարելի է անժամանցելի ճարտարապետական սկզբունքներ յանկարծ թէթէ ձեռքով վերարծարծուին կցակառոյցներու յղացման հոլովոյթին մէջ: Լեզուական այս բաբելոնեան վիճակը կը մեկնի մի քանի ընկերային պայմաններէ: Առկայ ժառանգութեան օտարումը, թերագնահատումը, հետեւաբար անոր

These are the cases when the process of communication between the builders and the inhabitants of the city through the mutual understanding of significations becomes simply impossible. It is true that two different districts can always be attached to each other on a map, considering them neighbors, but it is necessary to reflect on the importance of the conflict, which arises between the modern functions of the city and the semantic burden of its history. Bart writes: "It is very easy to metaphorically speak the language of the city, as we speak the language of cinema or the language of flowers. A real scientific leap can be achieved when we are able to speak the language of the city without metaphor. Therefore, it is necessary to collect and coordinate data that refer not only to the psychological, social, geographical domains of the city, but also to the symbolic ones." By symbolic, he means the transition from metaphor to analysis, to the description of signs, and this is where semiotics can shed new light on the urban sciences.

b) Extensions, increased volumes on existing buildings or added adjacent to them.

This is a domain wherein there is a stylistic – that is, in a broad sense, linguistic – rift between the existing structure and the extensions: the existing context and the interference. Here, impenetrable architectural principles can be easily reinterpreted in the process of creating the extension. This Babylonian linguistic state is driven by several social conditions. The alienation, underestimation of the existing heritage, and consequently the meaninglessness of its vocabulary, disrupts any dialogue and the possibility of finding any language. The architectural experience of the Soviet period can today be labelled as completely abandoned and not a cornerstone on which modern architects could build today's language. A few obvious examples can be given where modern Soviet architecture is endowed with an extension that has nothing to do with modern architectural values, instead it revives the classical Armenian style with arches, patterns, old and inanimate signs.

How does a structure perched on top of the city or stuck to its edge affect the context, how do these parasitic additions, which have been around for decades, integrate into the context? Aside from ignoring all the rules of architecture and construction, some rightly consider these "voluntary structures" to be truly popular architecture, as, much of it stems from a need that seeks to correct the shortcomings of the existing building, through limited financial and material means, adapting the house or the space to contemporary uses.

This consideration opens a new chapter in city-resident relations. Will the resident have to adapt to the city or the city to the resident? With the vague separation of the public-private spheres, the lack of urban policy and legislation, and the arbitrariness of interventions, the Yerevan environment relentlessly adapts to the whims of the citizen, and an incomprehensible reversal of roles takes place. How exactly is the context defined in this case, when the ponderation coefficients are loose and unstable?

բառապաշարի իմաստավորումը կը խախտե որեւէ երկխօսութիւն, լեզու գտնելու որեւէ կարելիութիւն: Սովետական շրջանի ճարտարապետական փորձառութիւնը այսօր, կարելի է ըսել, ամբողջովին լքուած է եւ չի հանդիսանար հիմնաքար մը, որուն վրայ ժամանակակից ճարտարապետներ կարենային կառուցել այսօրուան լեզուն: Կարելի է բերել մի քանի ակնբայն օրինակ, ուր արդի սովետական ճարտարապետութիւն մը կ'օժտուի կցակառոյցով մը, որ ոչ մէկ աղերս ունի արդի ճարտարապետական արժէքներուն հետ եւ կը վերակենդանացնէ դասական հայկական ոճը, կամարներով, նախշերով, հին ու անշունչ նշաններով:

Քաղաքի կատարին թառած կամ կառոյցներու կողին խրուած այս շերտը ինչպէս կ'անդրադառնայ շրջարկին վրայ, ինչպէս կը համարկուին անոր արդէն տասնամեակներով բազմած այս մակաբոյժ յաւելումները: Ճարտարապետական եւ կառուցապատման ամեն կանոն անտեսելէ անդին, ումանք իրաւացիօրէն կը նկատեն, որ այս «ինքնակամ կառոյցները» իսկական ժողովրդային ճարտարապետութիւններ են, քանի մեծ մասը կը բխի պահանջքէ մը, որ նեղ միջոցներով թէ՛ նիւթական, թէ՛ շինարարական, կը սրբագրէ առկայ շէնքի թերութիւնները. տունը կամ տարածքը կը համապատասխանեցնէ արդի գործածութիւններուն:

Այս ոլորտը նոր գլուխ մը կը բնայ քաղաք-բնակիչ յարաբերութիւններուն մէջ: Բնակիչն է, որ պիտի համակերպի քաղաքին, թէ՛ քաղաքը՝ բնակիչին: Հանրային-մասնաւոր ոլորտներու անյստակ կատորոշումով, հայեցակարգի բացակայութեամբ եւ միջամտութիւններու կամայականութեամբ, երեւանեան միջավայրը անխնայ կը համակերպի քաղաքացիի քմահաճոյթին, եւ դերերու անհասկնալի շրջում մը տեղի կ'ունենայ: Ճիշդ ինչպէս կը բնորոշուի շրջարկը այս պարագային, երբ կշռային գործակիցները խախտու են եւ ալիքաւոր:

գ) Անվնաս մնացած կամ ձեռք չտրուած ժառանգութեան եւ միջավայրի արժէտրոմ:

Բակերն ու հրապարակները ատելի են, քան քաղաքային ցանցին մէջ կամայ կամ ակամայ գոյացած երկրաչափական ձեւեր, տարածական բացեր: Ինչպէս տակաւին պահել անոնց ոգին եւ դարձնել կորիզը մեծամասշտապ միջամտութիւններուն: Ինչ եղանակով նկարագրել ներքին բակերը, վերհանել անոնց պարունակած նշանները, պեղել բառերն ու իմաստները որոնց վերակազմութեամբ կարելի պիտի ըլլայ ընթերցել վանոնք ոչ միայն որպէս տարածք, այլ նաեւ որպէս կենսակերպ, սովորութիւն, լեզու:

Եւ ահա այն, ինչ Ռուան Բարտ կ'արձանագրէ. «Մարդկային տարածքը ընդհանրապէս (եւ ոչ միայն քաղաքային տարածքը) միշտ նշանակութիւն մը ունեցած է: Գիտական աշխարհագրութիւնը, մասնաւոր արդի քարտէսագրութիւնը, կրնան ձեռով մը նկատուիլ որպէս ջնջելու փորձ մը, գրաքննութիւն մը, որ առարկայականութիւնը պարտադրած է նշանակութեան, (առարկայականութիւնը, որ երեւակայականի մէկ կամ ուրիշ ձեւն է): Եւ

Պատկեր 3. Երեւանեան սովորական տեսարան. բնակելի շէնք, անլցուած ծաւալներով [Լուսանկարը՝ Մովսէս Տէր Գեորգեանի]:

Figure 3. Ordinary Yerevan scene; residential buildings with added volumes. Photograph by the author.

c) Evaluation of the heritage and the environment that have remained intact or untouched.

Yards and squares are more than geometric shapes or spatial gaps that have voluntarily or involuntarily appeared in the urban pattern. How is it possible to keep their true spirit and turn them into the core of large-scale interventions? How to describe the inner courts, to reveal the signs contained in them, to excavate the words and significations through which it would be possible to read them not only as a space, but also as a way of life, a habit, a language?

And this is what Roland Barthes records: “Human space in general (and not only the urban space) has always been a signifier. Scientific geography, especially modern cartography, can be seen in some way as an attempt to obliterate, a censorship that subjectivity has imposed on signification (objectivity that is one form or another of the imaginary). And before talking about the city, I would like to mention a few facts from the cultural history of the West, especially from the classical Greek antiquity;

Նախքան քաղաքի մասին խօսիլը, կ'ուզեի յիշեցնել Արեւմուտքի մշակութային պատմությունէն մի քանի փաստ, յատկապէս յոյն դասական հնադարէն. մարդկային բնակավայրը «œkoumène»-ը, որ կրնանք ընդհնմարել յոյն առաջին աշխարհագրագետներու քարտէսներուն մէջ, ինչպէս Անաքսամանդրի, Հեկատոսի կամ Հերոդոտոսի մտային քարտէսագրութեան մէջ, կը ներկայացնէ իսկական տրամասում մը իր առանցքայնութեամբ, վայրերու հակադրութեամբ, իր շարակարգով եւ յարացոյցերով: Հերոդոտոսի աշխարհի քարտէսը գտծապատկերային է եւ կապմուած է լեզուական կտորոցով, Նախադասութեան մը պէս, բանաստեղծութեան մը նման, հակադրութիւններու վրայ. տաք երկիրներ, ցուրտ երկիրներ, ճանչցուած եւ անձանաչելի երկիրներ. ապա հակադրութիւնը մը մէկ կողմէ մարդոց, միւս կողմէ հրէշներու եւ առասպելականներու...» (Բարտ, 1985):

Բարտի այս վերլուծումը քաղաքի լեզուական կարգավիճակին, էական է հասկնալու շրջարկի երեւելի եւ աներեւոյթ բաղադրիչները: Ատենն է, որ ճարտարապետներ, օրէնսդիր մարմիններ, քաղաքային Նախագծողներ եւ Նաեւ բնակիչներ անդրադառնան օր ըստ օր խամրող, փոփոխուող շրջարկի կարեւորութեան, Բենիամինի խօսքերով՝ ըմբռնեն անցեալի պատկերներուն մէջ առկայ պատմական ցուցիչը կարենալ կարդալու եւ տեսնելու զանոնք. տան ստեղծագործական արարքին լեզուական այն հմտութիւնները որոնք պիտի խթանեն նշանային ցանցերու ստեղծումը, ընկալելի լեզուով մը քաղաքային տարրերը շաղկապելու հեռանկարով: Ատենն է Նաեւ, թէեւ բաւական ուշ, որ քաղաքային ղեկավարութիւնը ըմբռնէ քաղաքային Նախագծումի հասկացութիւնը իր մշակութային, պատմական, տնտեսական եւ ընկերային բաղադրիչներով: Երեւանի պարագան կը ներկայացնէ ձեռով մը իրար հակադրուող, իրար անհաղորդ շրջարկներ, մի քանի անհամատեղելի միջավայրերով, որոնք կը մարմնաւորեն անկախութեան շրջանի եւ անկէ առաջ գոյացած քաղաքական մշակոյթը: Անկարելի պիտի ըլլայ Նախագծման հիմնական ուղղութիւն մը մշակել, եթէ չկատարուի խնդիրներու քարտէսագրումը, անոնց ցանկագրումը, ու անոնց շուրջ չգոյանայ համախոհութիւն մը բոլոր մակարդակներու վրայ: Քարտէսագրումը թէ՛ անցեալի խնդիրներուն, թէ՛ ներկայի: Քարտէսագրում մը, որ կը բացուի լեզուականին, նշանագիտականին:

the human habitat «œkoumène», which we can observe in the maps of the first Greek geographers: Anaximander, Hecataeus or through the mental cartography of Herodotus, represents a real discourse with its symmetry, the opposition of places, its paradigm and its syntax. Herodotus' map of the world is graphic and is composed of a linguistic structure, like a sentence, like a poem, on opposites: hot countries, cold countries, known and unknown countries, then a contradiction between people on the one hand, and monsters and chimaera on the other..." (Barthes, 1985).

Bart's analysis of the linguistic status of the city is essential to understand the visible and invisible components of the context. It is time for architects, lawmakers, city planners, and residents alike to reflect on the importance of the changing context which is fading day after day, becoming a past; and in Walter Benjamin's words, to grasp the historical index contained in the images of the past, to be able to read and see them; to give to the act of creation, the language skills which will simulate the networks of signs with the prospect of connecting urban elements in a comprehensible language. It is also time, although too late, for the city governors to understand the concept of urban design, with its cultural, historical, economic, and social components. The case of Yerevan presents somewhat contradictory, unrelated contexts, with several incompatible environments that embody the political culture of pre-and-post-independence. It will be impossible to develop a basic urban planning direction if the problems are not mapped and cataloged, and there is no consensus around them at all levels – mapping both past and present problems and a cartography that opens up to linguistics, to the semiotic.

Հղումներ

Giorgio Agamben, *Creation and Anarchy, The Work of Art and the Religion of Capitalism*. Meridian: Crossing Aesthetics, 2009, p 17 (Ջորջո Ագամբեն, «Արարում և անիշխանություն. արուեստի գործը և դրամատիկության կրօնը, 2009):

Joëlle Zask, *Situation ou contexte ? Une lecture de Dewey*. Revue internationale de philosophie 2008/3 (n° 245), p. 313-328 (ժոէլ Զասք, «Կացություն, թե՛ շրջարկ. Տեռուէլի ընթերցում մը», Փիլիսոփայության միջազգային թերթ, 2008/3):

Գրիգոր Պըլտեան, «Ֆրանսահայ Գրականություն» աշխատության յառաջաբան, Սարգիս Խաչենց, Փրինթինֆո, ապա անջատ վերատպում՝ «Երկլեզու ցանցը» ԱՐԻ գրականության հիմնադրամ, Երեան, 2021, էջ 12:

Գրիգոր Պըլտեան, Ասատուր, ԱՐԻ գրականության հիմնադրամ, Երեան, 2021:

Rem Koolhaas: *ANY: Architecture New York, Writing in Architecture, May-June 1993*, « Why I wrote *Delirious New York* and other textual strategies», p. 42-43 (Ռեմ Բուլհաս. *ANY, Նի Եօրքի ճարտարապետություն, մայիս-յունիս 1993*, «Թե՛ ինչու գրեցի Ցնորական Նի Եօրքը և տեքստային այլ ռազմավարություններ»):

Jacques Derrida, *Le philosophe et les architectes, Séquence 2 – scène 2, Les arts de l'espace*, Paris, éditions de la différence, 2015, p. 66 (ժակ Դերիդա, «Փիլիսոփան եւ ճարտարապետները», Հատուած 2 - արար 2, «Տարածքի արուեստները», Փարիզ, 2015):

Kenneth Frampton, *Modern architecture : a critical history*. London : Thames & Hudson, 2007, p. 224 (Թենէթ Ֆրամթոն, «Ժամանակակից ճարտարապետություն. քննական պատմություն, Լոնդոն, 2007):

Umberto ECO, *La Structure absente, introduction à la recherche sémiotique, Essais*, Mercure de France, 1972 (Ումբերտո Էկո, «Բացակայ կառուցուածքը. մուտք նշանաբանական փնտռողներու», 1972):

Roland Barthes, *Sémiologie et urbanisme, L'aventure Sémiologique*. Paris, Seuil, 1985, p. 261-271 (Ռոլան Բարտ, «Նշանագիտություն եւ քաղաքային նախագծում. նշանագիտական արկածախնդրությունը», Փարիզ, 1985):

Michel Foucault, *Dits et écrits, III, Quardo Gallimard*, 1994, p. 299-300 (Միշել Ֆուկո, «Ըսուածներ եւ գրուածներ», III Quardo Gallimard, 1994):

References

- Giorgio Agamben, *Creation and Anarchy, The Work of Art and the Religion of Capitalism*. Meridian: Crossing Aesthetics, 2009, p 17.
- Joëlle Zask, *Situation ou contexte ? Une lecture de Dewey*. *Revue internationale de philosophie* 2008/3 (n° 245), p. 313-328.
- Գրիգոր Պըլտեան, «Ֆրանսահայ Գրականութիւն» աշխատութեան յառաջաբան, Սարգիս Խաչենց, Փրիլթիսֆո, ապա անջատ վերատպում՝ «Երկլեզու ցանցը» ԱՐԻ գրականության հիմնադրամ, Երեւան, 2021, էջ 12:
- Գրիգոր Պըլտեան, Ասատուր, ԱՐԻ գրականության հիմնադրամ, Երեւան, 2021:
- Rem Koolhaas: *ANY: Architecture New York, Writing in Architecture*, May-June 1993, « Why I wrote *Delirious New York* and other textual strategies», p. 42-43.
- Jacques Derrida, *Le philosophe et les architectes, Séquence 2 – scène 2, Les arts de l'espace*, Paris, éditions de la différence, 2015, p. 66.
- Kenneth Frampton, *Modern architecture : a critical history*. London : Thames & Hudson, 2007, p. 224.
- Umberto ECO, *La Structure absente, introduction à la recherche sémiotique, Essais*, Mercure de France, 1972.
- Roland Barthes, *Sémiologie et urbanisme, L'aventure Sémiologique*. Paris, Seuil, 1985, p. 261-271.
- Michel Foucault, *Dits et écrits, III, Quarto Gallimard*, 1994, p. 299-300.

Մասնագիտական խմբագիր՝
Սարհատ Պետրոսյան

Հայերենի խմբագիր՝
Ռուզան Խաչատրյան

Ծրագրի համակարգող՝
Լենա Մաթևոսյան

Թարգմանությունը՝
Աստղիկ Գրիգորյանի

Անգլերենի խմբագիր՝
Հեղինե Փիլոսյան

Կազմի ձևավորումը՝
Արմինե Շահբազյանի

Էջադրումը՝
լուսինե թալալյանի

Content Editor:
Sarhat Petrosyan

Armenian Language Editor:
Ruzanna Khachatryan

Program Coordinator:
Lena Matevosyan

Translations to English:
Astghik Grigoryan

English Language Editor:
Heghine Pilosyan

Cover design:
Armine Shahbazyan

Layout design:
lusine talalyan

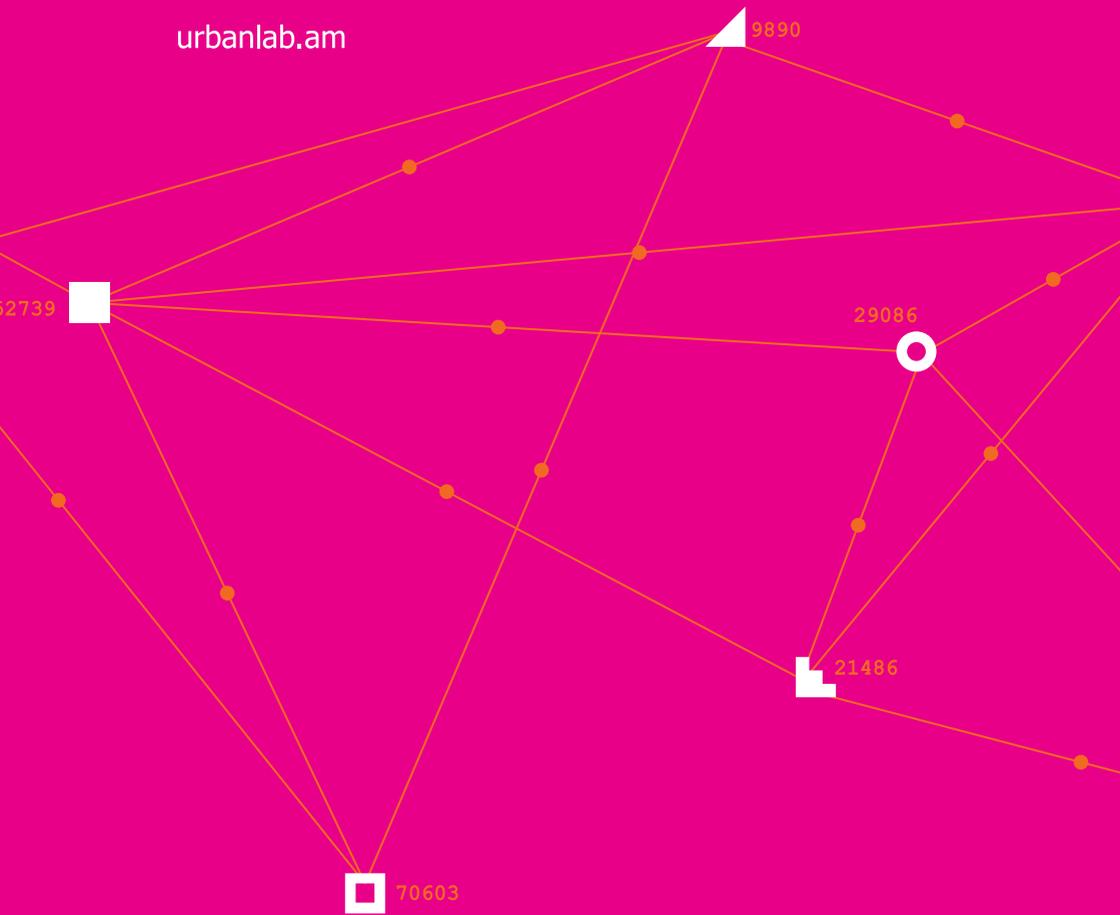
urbanlab

www.urbanlab.am

ԵՐԵՎԱՆԻ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

www.facebook.com/OtherYerevan

urbanlab.am

9 789939 113524